

На пошану проф. Михайла Кучинка

DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.21.07>

УДК 904(477.81/.82):737.1(560.11)

Григорій Охріменко,

Світлана Локайчук, Наталія Склиаренко

Візантійські монети та скарби на Західній Волині та Волинському Поліссі

Регіональне вивчення будь-якої категорії археологічних знахідок завжди несе в собі певні ризики того, що межі досліджуваного регіону є занадто штучними, створеними під впливом меж сучасних адміністративних одиниць, або певних історіографічних традицій. Автори розглядають історіографію вивчення знахідок візантійських монет на Західній Волині та Волинському Поліссі. У статті розглядаються питання, пов'язані зі знахідками візантійських монет (окремо або в скарбах) та інших артефактів припонтійського походження на землях Волині та Полісся, що дає можливість з'ясувати рівень контактів західної частини Давньої Русі з візантійським світом. Стверджено, що в київському обігу X ст. візантійські монети були рідкісним явищем, оскільки карбування їх у самій Візантії було обмеженим. Подано мапу виявлених візантійських монет, окреслено торгові шляхи того часу. З наявних даних випливає, що ці торгово-економічні відносини не були інтенсивними. Пояснення таких особливостей у розповсюдженні нумізматичного матеріалу лежить у аналізі археологічної ситуації на Волині. Тому нема жодних підстав розглядати процес потрапляння монет у регіон як беззупинний: він цілком був підпорядкований змінам у культурній ситуації. Встановлено перспективи розвитку вивчення знахідок візантійських монет на Волині. Цілком очевидним є створення актуального зводу знахідок на території регіону, який враховував би сучасні стандарти як нумізматики, так і описи місць знахідок. Такий звід повинен включати вже опубліковані, але при цьому ретельно верифіковані дані, нові знахідки монет, що походять з археологічних досліджень на території Волині, знахідки монет, що надійшли до зборів локальних музеїв і мають відомості про місце виявлення, випадкові знахідки монет, що мають інформацію про місце виявлення і опис та / або фотографію.

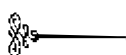
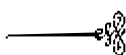
Ключові слова: візантійські провінції, скарби, візантійські монети, грошовий обіг, торгові шляхи.

Okhrimenko G., Lokaichuk S., Skliarenko N.

Byzantine coins and treasures on Western Volyn and Volyn Polissia.

Regional study of any category of archaeological finds always carries some risks that the boundaries of the studied region are too artificial, created under the influence of the boundaries of modern administrative units, or certain historiographical traditions. The authors consider the historiography of the study of the findings of Byzantine coins in Western Volhynia and Volyn Polissya. The article considers issues related to the findings of Byzantine coins (separately or in treasures) and other artifacts of Pontic origin in the lands of Volhynia and Polissya, which makes it possible to determine the level of contacts of western Russia with the Byzantine world. circulation of the tenth century. Byzantine coins were rare because their minting in Byzantium itself was limited. A map of the discovered Byzantine coins is given, the trade routes of that time are outlined. From the available data it follows that these trade and economic relations were not intensive. The explanation of such features in the distribution of numismatic material lies in the analysis of the archaeological situation in Volyn. Therefore, there is no reason to consider the process of getting coins into the region as uninterrupted: it was completely subject to changes in the cultural situation. Prospects for the development of the study of the findings of Byzantine coins in Volhynia have been established. It is quite obvious to create an up-to-date collection of finds in the region, which would take into account modern standards of both numismatics and descriptions of sites. Such a collection should include already published, but at the same time carefully verified data, new finds of coins originating from archeological excavations in Volyn, finds of coins received from the collections of local museums and having information about the place of discovery, accidental finds of coins with information. about the place of detection and description and / or photograph. Key words: Byzantine provinces, treasures, Byzantine coins, money circulation, trade routes.

Постановка наукової проблеми та її значення. Торгово-економічні, культурні зв'язки Західної Волині та Полісся з Візантією та її провінціями належать до маловивчених тем. Далеко не всі знахідки артефактів зафіксовані, описані, закартографовані. Це стосується, зокрема, амфор, кам'яних та металевих хрестиків, енкалпціонів, окремих монет та монетних скарбів тощо. Значення останніх важливе для з'ясування контактів земель північного заходу сучасної України з візантійськими провінціями. Мідні, срібні, а також золоті монети, скарби виявлено навіть у прип'ятських районах Полісся переважно біля ймовірних торговельних шляхів. Ці питання в різних аспектах розглядали у своїх працях М. Кучинко [10], М. Котляр [7], Г. Бондаренко [20],

І. Пасюк [12] та інші дослідники. Ще раніше описували знахідки монет у суто нумізматичному ракурсі В. Антонович, Л. Піотрович, Я. Фітцке [18].

Мета статті – на основі відомості про знахідки візантійських монет та окремих речових артефактів, виявлених в різні роки на північному заході України з'ясувати рівень торгових стосунків між Візантією та східними слов'янами у VI–XII ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Візантія була в свій час однією з найрозвинутіших держав. Підтвердженням цього є значні досягнення в економіці, науці, культурі. Для обміну в середині країни та з іншими народами використовувалися золоті, срібні, мідні монети власного виробництва. Візантійські монети належать до найбільш якісних серед подібних виробів давнини. Золоті монети мали назви: солід, семіссис, треміссис. Соліди вважалися найціннішою золотою монетою Візантії. Вони випускалися на заміну римського ауреуса. Їх поява припадає на час правління Костянтина I Великого (324–337 рр.). Для друку соліда використовувалося золото 900 проби, його вага 4,5 г, приблизний діаметр 22 мм. На аверсі друкувалося зображення імператора. За вартістю семіссис складав $\frac{1}{2}$ соліда. Вага його 2,2 г. Треміссис почали друкувати за імператора Магнома Максима в кінці IV ст. Вартість монети була $\frac{1}{3}$ соліда.

Найбільшою срібною монетою Візантії був міліарисій. Ці монети з'явилися також за Костянтина I Великого і дорівнювали $\frac{1}{4}$ золотого соліда. Кератій вартий був $\frac{1}{2}$ міліарисія. Він вважався основою грошового рахунку країни. За імператора Діоклетіана уведено ще одну срібну монету – силікву. Її вага 3,4–2,2 г. У великих містах в обігу була дрібна монета – півсилікви. Бідніші верстви населення користувалися монетами нуммус (інша назва фоліс), півфоліса, декануммії, пентануммії [2, 104–105].

Білоруський нумізмат В. Рябцевич зазначає, що торгівля з Візантією передбачала ввіз в останню меду, хутра, хліба, рабів. На Русь завозилися шовки, золото, овочі, фрукти (наприклад, шовкові візантійські тканини знайдені в похованні знатної особи в с. Білів Рівненського р-ну [10, 247]). Загалом скарби візантійських монет на землях України маловідомі [14, 111; 8, 37]. Це ж можна сказати і про терени Західної України загалом, а Волині, Волинського Полісся зокрема. В. Кропоткін виконав зведений опис знахідок візантійських монет, а також історико-нумізматичне дослідження їх обігу в Східній Європі аж до падіння Візантійської імперії. Автор наводить відомості про візантійські монети з таких пунктів:

1) с. Зимно Володимир-Волинського р-ну Волинської обл. 1958 року на поселенні VI–VII ст. під час розкопок В. В. Ауліха на глибині 0,25 м знайдено мідну посріблену монету VI–VII ст. з двома отворами. На ній зображена стояча богиня Ніка з хрестом [8, 31];

2) м. Луцьк Волинської обл. У кінці XIX ст. в Археологічну комісію в Києві було передано мідну візантійську монету Іоанна IV Кантакузіна (1341-1355) [8, 31];

3) с. Гладковичі Овруцького р-ну Житомирської обл. Скарб золотих візантійських монет: 1 екземпляр Романа I та Христофора (920–927), 2 монети Костянтина VII та Романа (945–959). За іншими даними, у складі скарбу були монети Костянтина VI (780–797), Василя I (877–882), Іоана Цимісхія (969–976), Василя II (976–1025) (визначення В. Антоновича) [8, 31];

4) м. Паволоч Попільнянського р-ну Житомирської обл. 1882 року знайдено бронзово-мідну монету [8, 31];

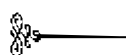
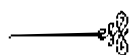
5) с. Звенигород Пустомитівського р-ну (кол. Бібрського повіту) Львівської обл. – знайдено мідну візантійську монету з зображенням хреста та двома отворами [8, 35];

6) м. Львів – біля підніжжя Високого замку знайдено срібну візантійську монету [8, 35];

7) м. Золочів Львівської обл. – 1937 року знайдено срібну візантійську монету з двома отворами [8, 35];

8) с. Довжок Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. 1884 року знайдено мідну монету Мануїла I Комнина (1143–1180) та 4 венеціанські срібні монети – дві (1252–1266 та 1328–1339 рр.) [8, 35];

9) с. Городище Шепетівського р-ну Хмельницької обл. 1957 р. на городищі М. Каргером виявлено мідну погнуту монету кінця XII ст., пробиту у двох місцях [8, 35];

- 10) с. Зеленче Тербовлянського р-ну Тернопільської обл. 1956 року в уроч. Загороди під час розвідок І. Свешнікова на полі разом із керамікою знайдено візантійську монету з отвором [8, 36];
- 11) с. Капустинці Збараського р-ну Тернопільської обл. До 1906 р. знайдено солід Юстиніана I (527–565) (нібито Юстиніана II) [8, 36];
- 12) м. Тернопіль. 1926 р. в уроч. Оболонь в червні 1926 р. знайдено горщик з монетами. Одна золота монета Ірини (797–802) [8, 37];
- 13) м. Брест (Білорусь) – біля міста знайдено візантійську монету [8, 37];
- 14) м. Пінськ Брестської обл. 1804 р. шляхтич Радзевський знайшов у землі 20 золотих монет: Роман IV Діоген (1067-1071) та його спадкоємці [8, 37];
- 15) м. Пінськ Брестської обл. Приблизно 1950 р. на набережній під час земляних робіт В. Сабунаєв знайшов мідну монету Костянтина II з синами [8, 37].

До цього переліку додамо, що кілька років тому виявлено невеликий скарб на болоті біля с. Сокіл Рожищенського р-ну Волинської обл. – 5 срібних візантійських монет, а також знайдено 1 золотий солід у м. Володимирі-Волинському Волинської обл. та одну золоту візантійську монету біля с. Тучин Гощанського р-ну Рівненської обл. У с. Острожець Млинівського р-ну знайдено срібну візантійську монету [12, 38], біля с. Баїв Луцького р-ну – срібну (?) візантійську монету VI ст., поблизу м. Тернополя – 2 золоті візантійські монети. Поблизу с. Цміни Маневицького р-ну Волинської обл. приблизно 30 років тому знайдено скарб золотих (візантійських або римських –?) монет (за переказами місцевих жителів). За повідомленням Яна Фітцке, до війни у Музеї приятелів наук у Луцьку зберігалось кільканадцять золотих візантійських монет [18, 193].

Отже, на сьогодні на теренах Західної Волині та Полісся відомо близько 20 пунктів знахідок візантійських монет та скарбів. Переважна більшість з них – це окремі срібні, мідні монети (табл. 1).

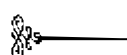
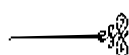
На нашу думку, поява візантійських монет на Волині та Поліссі могла бути пов'язана з торгівлею хутром та бурштином (Пінськ, Володимир-Волинський, Сокіл), а відтак – з Бузьким бурштиновим шляхом (понад Західним Бугом в басейн Вісли аж до Балтійського моря. Вважаємо, що принаймні з початку нашої ери на Прип'ятському Поліссі були відомі місцеві родовища бурштину (білоруський археолог М. Чарнявський писав, що надходження бурштину з Балтії на південь через Прип'ятське Полісся відбувалося починаючи з III тис. до н. е., тобто в пізньому неоліті [1, 106–107]). Знахідки візантійських монет на землях півдня Білорусі такі ж рідкісні, як і на Волині [11, 8].

У праці О. Цинкаловського «Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego» знаходимо перелік місць знахідок бурштину: на берегах р. Случі, Горині, Стиру, Стоходу, в околицях Давид-Городка, поблизу с. Секунь Ковельського повіту, біля с. Сереховичі (тепер Старовижівського р-ну), с. Бережниця над Горинню, с. Велика Ведмежка Маневицького р-ну, а також с. Обич Шумського р-ну Тернопільщини (знайдено жовто-червоний бурштин) [17, 136–137].

М. Котляр вважав, що візантійські монети з'являються на території України в VI ст. За даними автора, на цих теренах відомо 68 пунктів знахідок візантійських монет, які датуються VIII–XI ст. [7, 35]. У той час візантійські монети займали другу позицію за чисельністю після куфічних. Серед скарбів візантійських монет В. Кропоткін називає скарби візантійських солідів IV–VIII ст. та скарби візантійських ексаграмів VII ст. [9, 125]. На його думку, обіг золотих візантійських солідів у Східній Європі був досить обмеженим.

М. Котляр відзначав, що у VIII ст. ці монети ще не були включені в активний грошовий обіг на території сучасної України. IX ст. датуються лише вісім монет з Києва, Криму, Північного Причорномор'я. До цього періоду автор не відносить знахідку золотого візантійського соліда з Тернополя, яку пов'язує з мідною візантійською монетою X–XI ст., що походить із с. Зеленче Тербовлянського р-ну Тернопільської обл., а обидві – з торговим шляхом на Захід [7, 36].

Відомо 25 випадків знахідок окремих візантійських монет X ст.; скарбів дуже мало і вони складаються з невеликої кількості монет. Найбільший такий скарб, у якому налічувалось 93 екземпляри, належить до X ст. Візантійські монети X ст. знайдено і в Житомирській обл. XI століттям датуються 33 пункти знахідок зазначених монет, зросла і кількість скарбів цього часу. Тоді вони фіксувалися в Галичі, Львівській обл. У скарбах кількість монет стає більшою, що

М. Котляр пояснює зменшенням обігу диргемів. Все ж навіть в XI ст. роль цих монет не була значною. З XII ст., як писав М. Котляр, «маємо 9 знахідок монетних скарбів» та окремих монет – переважно візантійські золоті та мідні. Є дані про 12 монетних знахідок, які датуються XIII ст. [7, 36].

Торгові зв'язки Русі з Причорномор'ям та Візантією відомі за укладеними договорами того часу та знахідками монет. Станом на кінець 1980-х рр. було відомо до 300 знахідок візантійських монет. Деякі археологи схильні були робити висновки про незначні зв'язки Візантії з Руссю у IX–X ст., але, ймовірно, тодішня торгівля велася за принципом «товар на товар». За візантійські ювелірні вироби, шовкові тканини, парчу, килими та ін. розраховувалися медом, хутрами, воском, рабами [4, 229]. Великі князі Русі силою зброї добивалися вигідних умов. Як писав Костянтин Багрянородний, його дід Василій I (867–886) «багатими дарунками, золотом, сріблом, шовковим одягом схилив народ росів, войовничий та безбожний, до переговорів...» [5, 66].

Планіграфічне розміщення монет дає приблизне уявлення про можливі шляхи обміну товарів з візантійськими провінціями. За допомогою монетних знахідок, зокрема у Бресті, Пінську, прослідковується напрямок зв'язків від Дніпра (Києва) по Прип'яті до Західного Бугу, а також шлях по Бугу до Подністров'я: Володимир-Волинський, Зимно та далі. Золота монета (солід ?) з Тучина вказує, імовірно, про шляхи над р. Горинь (рис. 1).

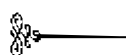
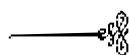
Напевно, зв'язки Волині з візантійським світом здійснювалися різними шляхами: понад Прип'яттю, Горинню, Західним Бугом тощо. Все ж Київ був головною брамою торгівлі з Візантією та Припонтидою. Свідченням цього є археологічні знахідки південного походження [6, 40–41].

П. Толочко писав, що з кінця VIII – поч. IX ст. інтерес Русі до чорноморських ринків посилюється [15, 52]. До початку XIII ст. Візантія для Русі виступала головним торговим партнером. Торгові зносини Русі з Візантією базувалися переважно на обміні [15, 190–191]. Цим, напевно, пояснюється невелика кількість візантійських монет на Русі, у т.ч. і на Волині. Особливо в міцних зв'язках з Руссю був Крим та міста Херсонес, Сурож [5, 407]. «Показником популярності торгових зв'язків Русі з Візантією є червоноглиняні амфори та корчаги» [15, 191], які трапляються під час розкопок давньоруських міст.

Знахідки амфор у Володимирі-Волинському, Луцьку, Торговиці, Дорогобужі, Белзі, Перемилі [13, 167; 10, 247] та, імовірно, в інших більших містах Волині теж є прикладами торгових відносин із Припонтидою. Неподалік с. Шпанів Рівненського р-ну Рівненської обл. у передвоєнні роки викопано дворучну амфору (одне вухо відбите), гостродонну [17, 116]. У м. Володимирі-Волинському по вул. Мала Луцька знайдено гостродонну амфору з високою шийкою рожево-попелястого кольору (зберігається в музеї м. Володимира-Волинського). Подібна посудина походить із м. Збаража [17, 117]. З м. Сокаль Львівської обл. походить золотий перстень з грецькою гемою [17, 118]. У с. Дубище Старокостянтинівського повіту знайдено посудину з вірменським або арабським написом [17, 144].

Цеглянистого кольору амфори, в яких перевозили вина, олію, надходили, ймовірно, з Криму, Херсонеса, Причорномор'я. Їхні фрагменти помічено під час земляних робіт, коли закладався парк біля м. Володимира-Волинського, під час розкопок Дорогобужа [13, 166]. (У Києві подібних амфор виявлено більше ста [5, 101]). Крім того, у Візантії виготовляли натільні мармурові хрестики, які інколи знаходять на Волині [13, 167]. О. Цинкаловський висловлював гіпотези про ранній час появи християнства на Володимирщині (не виключено, і Волині). З цим періодом можуть бути пов'язані хрестики, енкаліпсіони, персні з символічними знаками. Зокрема, у с. Бриків Тернопільської обл. (неподалік від Шумська) знайдено мармуровий хрестик [17, 140], з м. Сокаль Львівської обл. походить золотий перстень з грецькою гемою [17, 118].

Питання стосунків галицьких, волинських земель з Візантією та її провінціями має важливе значення у з'ясуванні культурних та економічних (торгових) відносин між ними. З цього погляду варто згадати про знаменитий шлях з варяг у греки, який «через протидію печенігів» та половців у XII ст. занепадав [3, 414]. У той же час «через Галицьку землю проходив...» бурштиновий шлях (Вісла – Сян – Дністер та Німан – Південний Буг – Дністер), який з'єднував Балтійське та Чорне моря. По Дністру лежала і найкоротша дорога до Візантії – можна було вийти... суходолом до візантійських міст [3, 414].

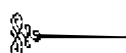
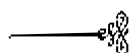
Певний час стосунки Візантії та Галичини були досить тісними: так, дочка перемишлянського князя Володаря Ірина була видана заміж за Ісаака – сина василевса Алексія Комніна [3, 415]. Тобто галицьке та волинське Побужжя, як частина згаданого шляху, мало можливість раніше переймати християнство, розвивати торгові відносини. Одним з центрів на цьому шляху, імовірно, був Володимир, а південніше Галич (тут повинні бути знахідки візантійських монет). І. Пасюк зазначає, що цим шляхом товари від Володимира переправлялися і до Будапешта – через Галич на Зарецький перевал [12, 41].

Висновки. Отже, торгові стосунки між східними слов'янами та Візантією були інтенсивнішими в VI–VII, IX–XI ст. [16, 56]. Картографування візантійських монет на північному заході України показує їх розсосередженість. Здебільшого це окремі монети. Скарбів небагато, а кількість монет у них незначна. Основними предметами експорту з цих територій могли бути пушина, бурштин. У більших городищах та містах знаходять фрагменти амфор, імовірно, провінційновізантійського виробництва з-під олії, вина (Володимир-Волинський, Луцьк, Дорогобуж та ін.). Основними шляхами обміну, імовірно, були: 1) з Києва на Володимир і далі; 2) лівим берегом Прип'яті або по ріці; 3) Західним Бугом.

Таблиця 1.

*Знахідки візантійських монет на теренах
Західної України*

№	Місцезнаходження	Кількість	Джерела інформації
1.	с. Сокіл Рожищенський р-н Волинська обл.	5 срібних монет	Усна інформація
2.	м. Володимир-Волинський Волинська обл.	Золотий солід	Усна інформація, знайдено кілька років тому
3.	м. Володимир-Волинський Волинська обл.	Візантійські золоті фоліси	Усна інформація
4.	с. Зимно Володимир-Волинський р-н Волинська обл.	На поселенні VI–VII ст. В. Ауліхом знайдено посріблену монету	Кропоткин, 1962, с. 31
5.	м. Луцьк Волинська обл.	Монети Іоана Констакузина (1341–1355)	Кропоткин, 1962, с. 31
6.	с. Тучин Гощанський р-н Рівненська обл.	Золота візантійська монета	Усна інформація
7.	м. Брест Білорусь	1 монета	Кропоткин, 1962, с. 37
8.	м. Пінськ Брестська обл. Білорусь	(1804 р) 20 золотих монет Романа IV Діогена та спадкоємців	Кропоткин, 1962, с. 37
9.	м. Пінськ Брестська обл. Білорусь	На набережній знайдено мідну монету Костянтина II з синами	Кропоткин, 1962, с. 37
10.	м. Львів (поблизу Високого замку)	Срібна візантійська монета	Кропоткин, 1962, с. 35
11.	м. Звенигород Львівська обл.	Мідна монета з двома отворами та зображенням	Кропоткин, 1962, с. 35
12.	м. Золочів Львівська обл.	Мідна монета з двома отворами	Кропоткин, 1962, с. 35

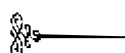
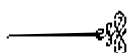

13.	с. Капустинці Збараський р-н Тернопільська обл.	1906 року знайдено солід Юстиніана II ? (527–565)	Кропоткин, 1962, с. 37
14.	с. Зеленче Тереболянський р-н Тернопільська обл.	1956 року І. Свешніковим знайдено монети з отвором під час розкопок	Кропоткин, 1962, с. 36
15.	м. Тернопіль	1926 року на Оболоні знайдено горщик з монетами (серед них 1 золота Ірини (797–803))	Кропоткин, 1962, с. 37
16.	с. Паволоч Попільнянський р-н Житомирська обл.	1882 року знайдено мідну ? монету	Кропоткин, 1962, с. 31
17.	с. Городище Шепетівський р-н Хмельницька обл.	1957 р. на городищі М. Каргером знайдено мідну монету з двома отворами	Кропоткин, 1962, с. 35
18.	с. Довжок Кам'янець-Подільський р-н Хмельницька обл.	1884 року знайдено мідну монету Мануїла I Комнина (1143–1180) та 4 венеційські срібні монети (1253– 1266, 1328–1339)	Кропоткин, 1962, с. 35 ?
19.	с. Острожець Млинівський р-н Рівненська обл.	1 срібна монета	Пасюк, 2016, с. 38
20.	с. Гладковичі Овруцький р-н Житомирська обл.	У кінці XIX ст. (?) знайдено скарб золотих візантійських монет	Кропоткин, 1962, с. 31

Список використаних джерел та літератури

1. Археологія і нумізматыка Беларусі. Энцыклапедыя. Минск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1993. 704 с.
2. Бондаренко Г. В. Спеціальні історичні дисципліни: навч. посіб. для студ. іст. фак. Луцьк: Ред.-вид. відділ ВДУ, 1997. 222 с.
3. Войтович Л. В., Домановський А. М., Козак Н. Б. та ін. Історія Візантії. Вступ до візантиністики. Львів: Вид-во «Апріорі», 2011. 880 с.
4. История Византии: В 3-х т. Москва: Наука, 1967. Т. 2. 472 с.
5. История Киева: В 3 т., 4 кн. / ред. колл.: И. И. Артеменко и др. – Киев: Наук. думка, 1982. Т. 1: Древний и средневековый Киев. 408 с.
6. История Киева: В 2-х т. Киев: Изд-во АН УССР, 1963–1964. Т. 1. 664 с.
7. Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. Київ: Наук. думка, 1971. 175 с.
8. Кропоткин В. В. Клады византийских монет на территории СССР. *Археология СССР. Свод археологических источников*. Москва: Изд-во АН СССР, 1962. 64 с.
9. Кропоткин В. В. Экономические связи Восточной Европы в I тысячелетии нашей эры. Москва: Наука, 1967. 135 с.
10. Кучинко М. М. Історія населення Західної Волині, Холмщини та Підляшшя в X–XIV ст.: монографія. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 528 с.
11. Манеты Беларуси да 1707 г. / склад. Д. Гулецькі, А. Грамыка, А. Криваручка. Минск: Логвінаў, 2007. 207 с.
12. Пасюк І. М. Торгово-грошовий обіг на Волині (IX–XIX ст.). Луцьк: Вид-во ПП «Іванюк В.П.», 2016. 212 с.
13. Прищепя Б. Дорогобуж на Горині у X–XIII ст.: монографія. Рівне, 2011. 250 с.
14. Рябцевич В. Н. Нумизматыка Беларусі. Минск: Полымя, 1995. 688 с.
15. Толочко П. Київська Русь. Київ: Вид-во «Абрис», 1996. 360 с.
16. Шуст Р. Нумизматыка. Історія грошового обігу та монетної справи в Україні: навч. посіб. Київ: Знання, 2009. 376 с.
17. Synkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego. Warszawa: Polskie Towarzystwo Archeologiczne, 1961. 265 s.
18. Jan Fitcke – archeolog, badacz przeszłości Wołynia, muzeolog. Z Wołynia 1936-1939: fragment spuścizny piśmienniczej / zebrał Gaczoł A., Kowalów W.-J. Biały Dunajec-Ostróg, 2009. 308 s.

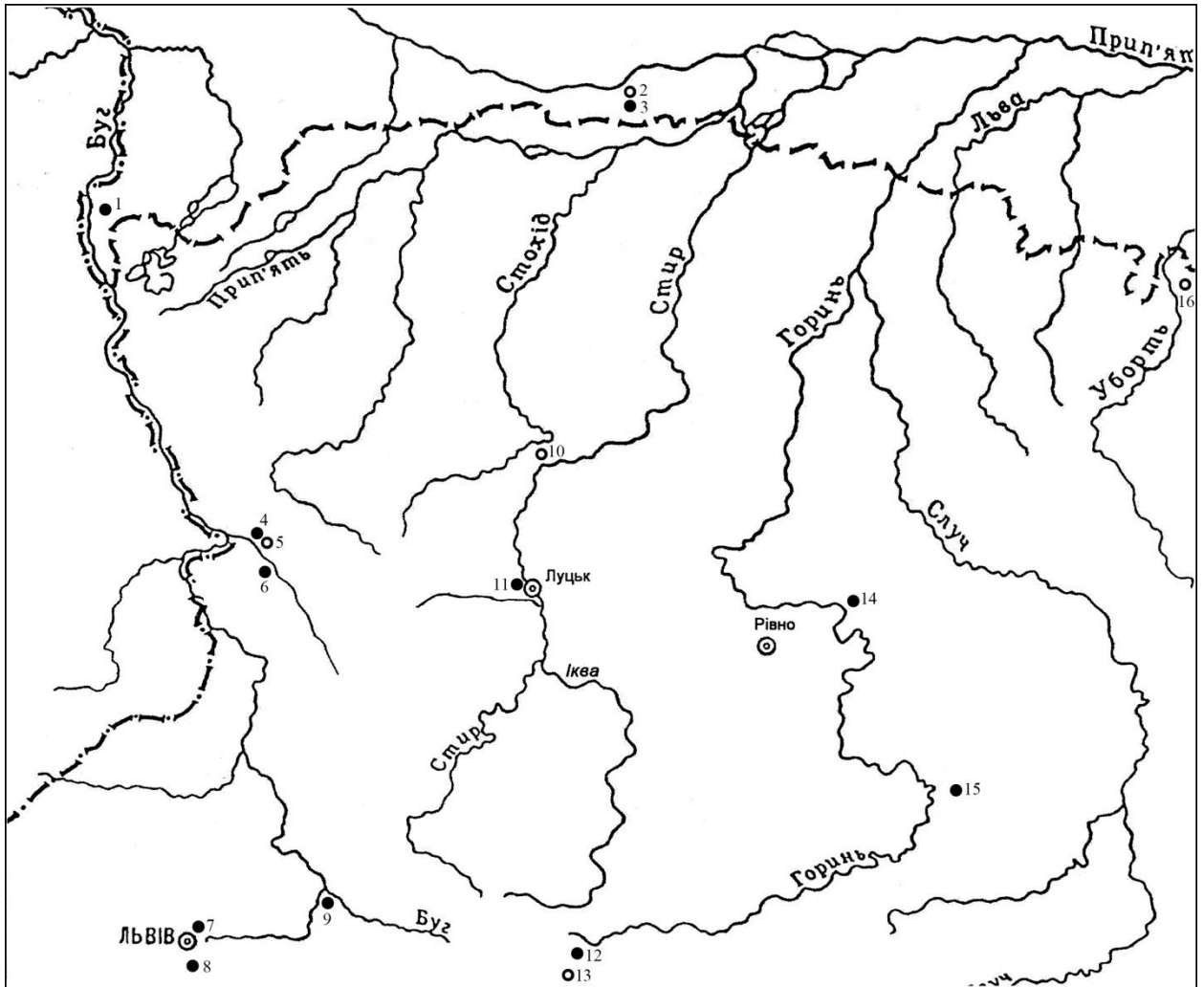

Рис. 1. Візантійські монети на Волині та сусідніх територіях: 1 – Брест; 2 – Пінськ-I; 3 – Пінськ-II (з.); 4 – Володимир-Волинський-I; 5 – Володимир-Волинський-II (з.); 6 – Зимно; 7 – Львів; 8 – Звенигород; 9 – Золочів; 10 – Сокіл; 11 – Луцьк; 12 – Капустинці (з.); 13 – Тернопіль (з.); 14 – Тучин (з.); 15 – Городище; 16 – Гладковичі (за Г.Охріменком, Н.Скляренко)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.21.08>

УДК 737: (477.8) «XII - XIV ст.»

Віра Гурulloва, Олександр Мусін
Олександр Остап'юк

Візантійські монети та їхні «болгарські» і «латинські» імітації на Волині в контексті проблем грошового обігу у Східній Європі (за матеріалами Любомльського краєзнавчого музею)

Вихідною тезою авторів є твердження, що сучасні уявлення про грошовий обіг XII - першої половини XIV ст. визначають дві тези: переконання про першій половині XIV ст. о поширення «безмонетного» періоду та уявлення про хронологію обігу візантійських монет, які відігравали важливу роль у грошовому обізі того часу. Стаття про монети візантійського походження у середньовічному грошовому обізі Волині, які представляли східноєвропейські гроші як імітації «болгарські» та «латинські» XII – першої половини XIV ст. Дослідження проведено на основі колекції Любомльського краєзнавчого музею, хоча монети стають предметом дослідження рідко. Автори у статті виходять із визнання, що для поширення візантійських монет у Східній Європі Волинська земля донедавна займала особливе місце. Тому важливим є ввести у науковий обіг знахідки, зафіксовані працівниками Любомльського краєзнавчого музею, які